

HERMAN PLEIJ

ZEMĚ HOJNOSTI

STŘEDOVĚKÉ FANTAZIE O DOKONALÉM ŽIVOTĚ

HERMAN PLEIJ

ZEMĚ HOJNOSTI

Středověké fantazie o dokonalém životě

*Z nizozemského originálu *Dromen van Cocagne. Middeleeuwse fantasieën over het volmaakte leven*, vydaného nakladatelstvím Prometheus v roce 1997, přeložila Radka Smejkalová.*

Vydalo nakladatelství Argo, Milíčova 13, 130 00 Praha 3, www.argo.cz, roku 2025 jako svoji 5964. publikaci.

Obálku a přebal podle grafického návrhu Roberta V. Nováka zhotovilo Studio Marvil, www.marvil.cz.

Odpovědný redaktor Martin Nodl.

Technický redaktor Milan Dorazil.

Sazba Studio Marvil.

Vytiskla tiskárna FINIDR.

Vydání první.

ISBN 978-80-257-4862-6

Naše knihy distribuuje knižní velkoobchod KOSMAS.
sklad: KOSMAS s. r. o. Za Halami 877, 252 62 Horoměřice
tel.: 226 519 383, fax: 226 519 387
e-mail: odbyt@kosmas.cz
www.kosmas.cz

Knihy je možno pohodlně zakoupit v přátelském internetovém knihkupectví www.kosmas.cz

OBSAH

I. PROMARNĚNÁ ŠANCE: ZAČÁTEK	9
1. Ztracený ráj	9
2. Obrysy knihy	18
3. Síla literatury?	33
II. TEXTY JAKO MAPY	37
1. Veršované texty L a B	37
2. Oba rýmované texty o Zemi hojnosti	47
3. Přednes a písemný zápis	54
4. Písemné záznamy ústní lidové slovesnosti	62
5. Přítomný potenciál	75
6. Prozaický text o Zemi peciválů (Luilekkerland)	79
III. UJÍST SE DO ZAPOMNĚNÍ	89
1. Stravovací zvyklosti	89
2. Hlad a nedostatek	99
3. Topos hladu	107
4. Omamné účinky pěstů	119
5. Obrana v podobě obžerství	129
6. Jídlo v pohybu	136
7. Literární obžerstvení	146
IV. VYŠŇOŘENÉ RÁJE	161
1. Ráj v podobě Země hojnosti	161
2. Navždy se vyhnout smrti	176
3. Nebeské odměny	184
4. Další ráje	199
5. Líbezná místa, zlaté věky	207
6. Divotvorné a zábavní zahrady	220
7. Sny o věčném životě	227
V. VE VLEKU VLASTNÍ PŘEDSTAVIVOSTI	233
1. Geografie na křídlech fantazie	233
2. Reálné světy	242
3. Zázraky Východu a Západu	250
4. Hravé destinace	266
5. Skutečné země snů	276
VI. KACÍŘSKÉ ESKAPÁDY	287
1. Tisícileté království	287
2. Kacířství svobodného ducha	297
3. Radovánky podle Adama	304

4. Nizozemské bludařství	310
5. Země hojnosti v Brabantu?	315
VII. STRATEGIE PŘEŽITÍ	323
1. Didaktika protikladů	323
2. Světy naruby	339
3. Tvrdá práce	352
4. Střídmost, ctižádost a dobré mravy	359
5. Lekce pragmatismu	371
VIII. SNY O ZEMI HOJNOSTI:	
KONEC	377
1. Název Země hojnosti	377
2. Zlidovělé kulturní statky	389
3. Z venkova do města	398
4. Potřeba fikce	410
POZNÁMKY AUTORA K CITOVANÝM PRAMENŮM	415
SEZNAM LITERATURY	447
POZNÁMKA PŘEKLADATELKY	471
JMENNÝ REJSTŘÍK	473

I. PROMARNĚNÁ ŠANCE: ZAČÁTEK

1. ZTRACENÝ RÁJ

Na konci středověku se každý dříve či později setkal s výrazem *Cocagne*. Označuje Zemi hojnosti, zastrčenou kdesi na konci světa, v níž panují ideální životní podmínky, tedy ideální podle pozdně středověkých měřítek, na nichž by se však patrně všichni tehdejší lidé stejně neshodli. V té zemi je zakázáno pracovat, protékají jí řeky plné vína a pražených ryb a pečených hus je tam k mání, co hrdlo ráčí – stačí natáhnout ruku nebo otevřít ústa a jídlo do nich vklouzne samo. Mezi stěnami z masa, ryb, zvířiny, drůbeže a pečiva se dá dokonce přebývat, neboť v Zemi hojnosti se potraviny a laskominy používají rovněž jako stavební materiál. Panuje tam věčné jaro a člověk si může užívat mnoha vymožeností, kupříkladu společného vlastnictví, dlouhé řady svátků, absence hádek a nevraživosti, nezávazného sexu s neustále svolnými partnery, pramene mládí, slušivého oblečení pro každého a vydělávání peněz ve spánku.

V období středověku *de facto* nikdo nevěří, že taková země skutečně existuje, přesto zvěsti o ní kolují Evropou po celá staletí. Jako by snění o zemi, v níž běžné starosti pozemského života nejenže nejsou na pořadu dne, ale navíc jsou v hojné (až nadměrné) míře satureovány těmi nejbujnějšími fantaziemi, představovalo životně důležitou vzpruhu. Předháněním se v zábavném líčení těch nejabsurdnějších a nejgrotesknějších protikladů totiž tehdejší lidé přebýjeli panický strach, jež v nich navozovala jejich bídna pozemská existence. Závažnost každodenního boje o přežití se v jejich zkazkách snoubila se smyslem pro humor a nadsázkou a plodila komické převrácené světy, jež společnosti ukazovaly, kam by se měla ubírat, vedly k sebepoznání a ponoukaly k zamyšlení nad podstatou vlastní existence.

Příběhy o Zemi hojnosti jsou rozmanité, liší se podle doby, místa a prostředí. Patří do kultury vyprávění předávané z generace na

1° Dit is van dat edele
lant van cochaengen

135

Die neighe is menighande
Dienē det malle lade
Om dat liyf mede tondraghe
Hoeer wat ic v sal gheueghe
In qua laeste in een lant
Daer ic vrede was en ontbeet
En moechen hore wond gae
Wat god den lude d' gheboet
In dat lant te wege en te syn
Sonder arbeit en sond' syn
Die wort den lude wel becom
Sach se man betet lant
Dan dat lant van cochaengen
Die helft is bet dan al spaecken
Dancet helst is bet dan becomme
Men heft wil va syone monten
Der is lant vaden heilge gheest
Nore dat lant slact de winn mag
Daer en doef niemē de wech
Dut ionc lant of steden
Daer en mach niemē va gheboet
Die want se dat gheboet va wor
Daer sy die vempere en doren se
Ghemact va salme en va storen
Die tasselboet syn stene in pāne
Van hier syn ghemact die kaden
Die platen die mē huse syn
Syn van syn gulden
Dat broet al schoor tot winn
Alsoe slaet als die sonen syn
Die ballie die daer den huse legge
Syn ghemact va boren woghe
Hagelen syn zotte en alfulke dym
En ghebarte va trachelijken
Daer syn die bandie en stoelen
Ghebarte al va roffioelen
Daer syn die solne plume ooch
Ghebarten van daer puer roch
Die lantē syn palinghe ghebraden

Die
Die
Daer
Vol h
Van n
Die ma
Sach o
Want syn
Voe elie d
Elkand na
Daer toe koig
Die wil die h
Al waer hi vdi
Daer vinnē tot
Echone tafele diom
Eten d'machen machin
Daer en doef niemē g
Alsme hiet ten lant doet
Och dat lant va cochaenge is se
Het reghent dat m allen hoeden
Platen pasten en pāneboeken
In dat lant loept een zinger
Van goetd wijn va goetd bā
In sadel en oer claret
Comen diemen onsen
Die machne d'machen goet rof
Wolmen winn of wilmen most
Het ghegheuen en mit smaten
Syn ghemact al dat die stator
Viel ghels is dat goet hie
Daer en draecht men hat noch mit
Hoe wat moer daer mē lant vint leggh
Dat neemt men sond' wed' seagen
En dat daer mede syn beanie
Recht off waer syn giger enue
Het is dat almt oft waer meve
Daer syn elc voghel sijn hore
Daer toem m die maer vnf seken

generaci, což ztěžuje dohledání jejich původních pramenů. V desítkách tisících textů kolujících od ucha k uchu a popisujících pozemský ráj spontánně přibývaly nové fabulace, zatímco jiné motivy a podrobnosti se vytrácely, nebo byly bezděčně vynechávány. Jen tu a tam někdo takové spontánní vyprávění zpracoval písemně, snad aby na onen sen (a na možná poučení s ním spojená) nezapomněl a měl ho po ruce pro další příležitost.

Vysněné světy vypovídají mnohé o životních podmínkách a zkušenostech těch, kdo je vytvářeli. Dnešní destinace snů nalezneme v katalogích cestovních kanceláří, jsou šité na míru klientele prahnoucí po ideálním klimatu, krásné přírodě, kulturních divech a zapovězeném sexu. V představách ideálního světa napříč věky najdeme společné jmenovatele, ale i podstatné rozdíly. Novodobá letoviska snů se už neohánějí příslibem nekonečného přísunu potravin, ba ani exotickými chuťovými požitky. Neomezená konzumace za předem danou cenu je jen slabým odvarem ráje deklasovaného na hospodu na nároží vábící masy na vějíčku maloměšťáckého snu, že za málo peněz dostanou hodně muziky. V západním světě už dostupnost potravin není předmětem posedlosti; orgie obžerství, podle dnešních měřítek považované za nechutné, ztratily punc výsostného rajskeho požitku. Platí to i pro spodní vrstvy společnosti. Současná Západní Evropa se do značné míry stala ztělesněním ráje, jak si ho představovali středověcí lidé. V každou denní i noční dobu máme po ruce fast food stejně jako klimatizaci, nezávazný sex, příjem bez práce a plastickou chirurgii prodlužující mládí.

Dnes se do idylických světů vydávají ve svém snění už jen děti. Jejich *Luilekkerland*, jak se takovému ráji říká v nizozemštině, neboli Země peciválů, oplývá obrovitými hromadami laskomin a domy v ní mají střechy z palačinek. Kdysi vzkvétající, středověká Země hojnosti v mezidobí notně vybledla a byla odsunuta do sféry nevinných dětských hrátek. To nám brání nazřít, jak důležitou roli po celá staletí zaujímal ve strategiích přežití nejen sedláků a obyvatel měst, ale do jisté míry i aristokracie a duchovenstva. Sněním o Zemi hojnosti se středověcí lidé ze všech vrstev společnosti, laici i kněží, muži i ženy, mnohdy až groteskním způsobem vyrovnávali se svými světskými útrapami a znovu a znovu se přitom v duchu upínali k obrazům jiných slibných světů a k naději na jejich uskutečnění.

Země hojnosti v jejich představách nevyhnutelně připomínala frivolní a bujarou verzi pozemského ráje, o němž byli mnozí lidé přesvědčeni, že se opravdu dá na Zemi nalézt, stejně jako že v něm tryská léčivý pramen věčného života, je v něm k mání to nejlahodnější jídlo a panuje tam věčné jaro. Cestopisy přece podávaly svědectví o Atlantidě, Ostrovech požehnaných, Eldoradu a několika dalších zemích snů s odpovídajícími vymoženostmi, které bylo skutečně možné navštívit. Neexistoval snad nebeský ráj? A neskýtal tento ráj očištěným duším po Posledním soudu vyhlídku věčných radostí? Pro netrpělivé tu ještě bylo Tisícileté království blahobytu a štěstí, o němž Bible hovoří jako o pozemském zadostiučinění, jež podle mínění mnohých už bylo téměř „na spadnutí“.

Všechny středověké snové světy vykazují mnoho vzájemných podobností. Některé působí tak věrohodně, že by bylo příhodnější je označit za pozemskou idylu. Svět je stále dostupnější po souši a zejména po moři, a tak se zdá, že ráj a posmrtný život lze vytvořit a zakusit i na tomto světě. Země hojnosti, jakkoli neskutečná, rozehrává s oněmi známými motivy natolik provokativní hru, že tím potřebu snít spíše umocňuje, než aby ji relativizovala.

Snění se s oblibou oddávají zejména lidové masy. Pomyšlení na ideální svět ulevuje v každodenních strastech obzvláště sedlákům a obyvatelům měst. Potěchu ve snění nacházejí i vyšší vrstvy, avšak vzhledem k vynalézavosti, s níž si vytvářejí snové vymoženosti samy, se zdá, jako by tuto potřebu pociťovaly stále méně. Po konci 16. století se Země hojnosti rozptýlí a v podobě poutních obrázků se stane předmětem venkovského povyražení, prodejním artiklem podomních obchodníků a námětem rukověti etikety pro mládež, až na konec najde své uplatnění v pohádce o zemi plné sladkostí, o níž se zdá dnešním malým dětem.

* * *

Země hojnosti je zpočátku fantazií napasovanou na bídné životní podmínky, jež má lidem pomoci snášet. Proč je nám souzeno tolik trpět? V odpovědích, které nabízí církev, člověk uspokojení a zejména smíření nachází jen stěží; podobnou rozšafností je nadán jen málokdo. Masy ostatních se mezitím nadále souží nad neodbytnými

otázkami o kořenech zla a trpí kvůli zarážející nedostatečnosti ostatních i své vlastní.

Každý samozřejmě ví, že veškeré trápení započalo pádem Adama a Evy. Proč však jejich prohřešek nelze jednou provždy odčinit, aby se opět otevřely brány rajske zahrady? Nespočetná vyobrazení jejich vyhnání z Edenu nesvědčí o smíření středověkých lidí s osudem, nýbrž o jejich netrpělivosti. Je až neuvěřitelné, jak nepřeberné množství textů, obrazů, miniatur, grafik, divadelních her, procesí, živých obrazů, sněhuláků, tapiserií, keramiky, šperkovnic a hřebenů tento bolestný počátek člověčenstva připomíná. Z jejich ztvárnění přitom číší spíše nepochopení než akceptace, a vždy každopádně neutuchající potřeba bližšího vysvětlení.

Vypodobnění Adama a Evy, které z ráje vyhání anděl s plameným mečem v ruce, nechyběl v Nizozemí 15. století snad v žádném náboženském procesí. Věhlasné pochody pořádané ve flanderských a brabantských městech přitahovaly každý rok tisíce přihlížejících zblízka i zdaleka. Mezi nimi byli také četní hodnostáři (příležitostně i panovník), kteří se ze strany městských radních těšili mimořádným projevům úcty. Průvody sloužily i jako nástroj ke stvrzování, upevňování a rozšiřování vzájemných vztahů mezi městy a zemskou správou.

Vyhnáním z ráje začínal na naléhání městských úředníků od roku 1401 průvod v Lovani. Vzhledem k tomu, že pádem Adama a Evy vstoupil do světa pojem času a započaly dějiny, bylo nasnadě, aby ostatní alegorické vozy následovaly až po tomto výjevu. Návrhem a výzdobou vozu stejně jako režii spektaklu byli pověřeni sochař Rombaut van Hingene a tesař Gorde den Draijer. Herci – Adam, Eva, anděl a možná i had – předváděli v daných intervalech při projíždce městem krátké scénky. Úvodní výjev průvodu se natolik osvědčil, že se alegorický vůz znázorňující pozemský ráj dočkal v roce 1462 kompletní renovace. Výsledek sklídl velký obdiv, a to i u vévody Filipa III. Dobrého a dlouhé řady významných šlechticů a opatů.

Na úpravách se čile pracuje dál. V roce 1502 dostávají Adam a Eva „nové kostýmy“ a roku 1531 má krejčí André de Coster dodat další dvě vesty a dva páry punčoch. Byl snad první lidský pár oděný? Vzhledem k neúprosnému postupu civilizace, která nahotu stále více definovala jako něco nepatřičného, co je třeba potlačit, to není

nemyslitelné. Anebo bylo oblečení určeno k tomu, aby – v dobově uzpůsobené podobě – naplňovalo znění knihy Genesis, kde se praví, že Adam a Eva se po svém provinění snažili nahotu zakrýt?

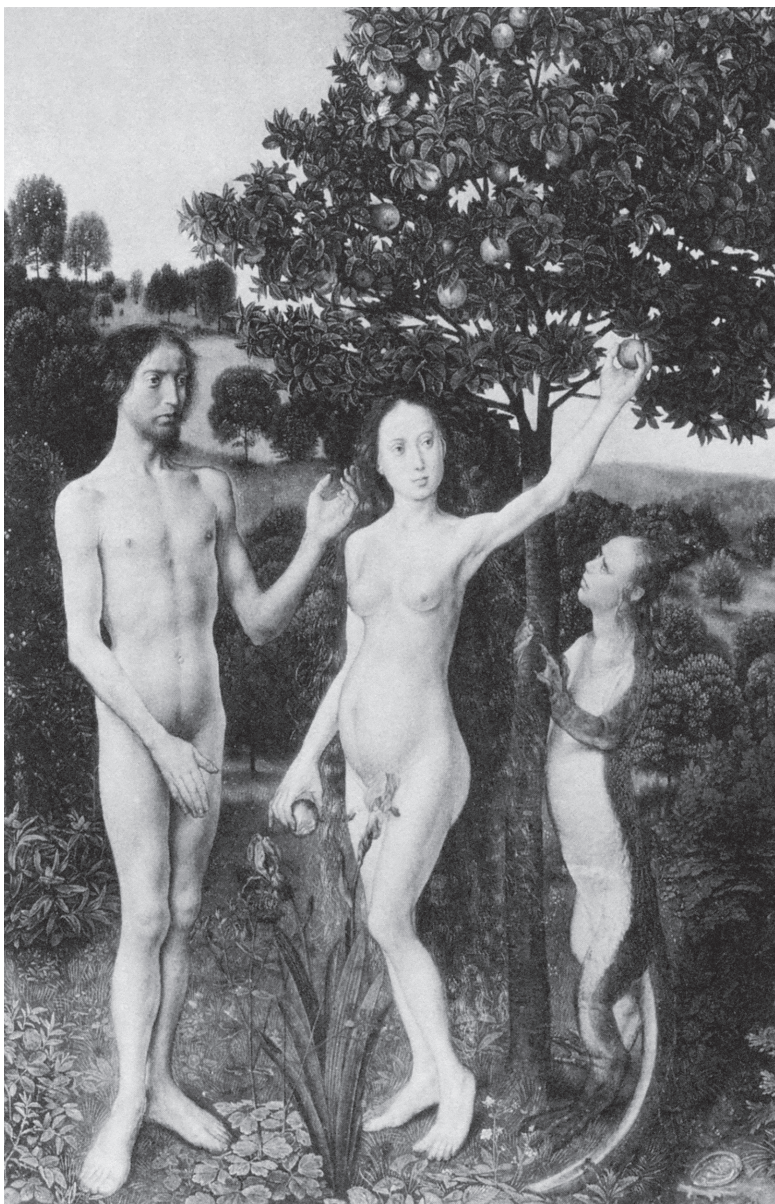
Dochovalo se vypodobnění tohoto alegorického vozu z roku 1594. Doprovodné verše zdůrazňují, jakých rajských slastí se Adam musel vzdát výměnou za neutuchající dřinu v obklopení nepřátel:

„Vzpurň Adam vyhnán jest
z rozkošného ráje slastí,
neboť nevyslyšel boží zvěst,
a tak místo byvších radostí
nyní lopotné dřiny se zhostí.“

Na obraze je vidět, jak anděl vyzbrojený hořící pochodní vyhání nahého Adama a Evu, kteří si rukama zakrývají ohanbí. Možná šaty odložili jen během představení. Zároveň je ale možné, že jejich nahota je zachycena pouze na tomto vyobrazení, neboť ve skutečnosti byla stále méně přijatelná.

Každoroční líčení počátku veškerého utrpení člověčenstva na tomto světě muselo být strhující. Lidé v onom dávném okamžiku přišli o všechno. A nic nenasvědčovalo tomu, že důsledky toho v podstatě malicherného prohřešku prvního páru mohou být kdy odčiněny, aby díky tomu člověk mohl opět vstoupit do ráje. Zbývá jediné: vsadit všechny karty na poněkud nejistý posmrtný život, jemuž však v cestě neustále stojí ďábel. Zbytky naděje přitom maří přesvědčení, jemuž v průběhu 15. století podléhají mnozí: kvůli církevnímu schizmatu, trvajícimu už od roku 1378, kdy jeden papež úřadoval v Římě a druhý v Avignonu, nemá být za trest do nebeského ráje po smrti vpuštěn nikdo; pozemský ráj má od této doby dokonce zůstat uzavřen i coby čekárna pro zesnulé dobráky, a všem duším tudíž v očekávání Posledního soudu nezbývá než bezcílně bloudit kolem.

Nedosažitelný ráj je na alegorickém voze v čele lovaňského průvodu vypodoben jako letohrádek s překrásným mřížovím, nádherně zdobenou bránou, kašnou a stromem prohýbajícím se pod ovocem, kolem jehož kmene se vine potouchle se šklebící had. Nesnesitelná podívaná. Koně táhnoucího těžký vůz bije vozataj.

Hugo van der Goes: Pád člověka; druhá polovina 15. století; Vídeň, Kunsthistorické muzeum.

Prvotní hřích a vyhnání z ráje. Miniatura z knihy Josefa Flavia *Antiquités judaïques*, 15. století. Paříž, Knihovna de l'Arsenal, Ms. 5082.

Tento výjev je barvitě rozveden i ve hře *První radost Panny Marie* (*Eerste Bliscap van Maria*), prvním z cyklu sedmi miráklů *Radosti Panny Marie* (*Bliscappen van Maria*), který se od roku 1448 jednou za sedm let hrál na závěr tzv. Velkého procesí na Velkém náměstí v Bruselu. Když Bůh povolá Adama a Evu k odpovědnosti, zakryjí si ohanbí listem. Vědomí vlastní nahoty je znamením, že neuposlechli božího příkazu, za což je stihne zatracení. Evě je od té doby souzeno rodit v bolestech a podřídít se muži, Adam bude muset v potu tváře obstarávat živobytí obděláváním půdy, jež bude napříště plodit i trní a hloží, a to tak dlouho, dokud se nenavrátil do země, z níž byl vzat: „Prach jsi a v prach se obrátíš.“

Poté si Bůh od anděla vyžádá šaty, které anděl dostal za úkol pro padlý pár ušít. Společně Adama a Evu obléknou, načež Bůh s konečnou platností vyžene první pár z ráje: na věčné časy, zdůrazní, aby o tom nebylo pochyb, což muselo dav shromážděný na bruselském náměstí velmi zasáhnout. Konečně se dozvídáme, proč se na procesí z roku 1502 nechaly ušít nové šaty. Nebyly určeny k tomu, aby je Adam a Eva měli na sobě hned od počátku, nýbrž aby se měli do čeho odít v chladném a pomíjivém světě, který mají obývat za hradbami ráje. Bůh postaví před rajskou bránu anděla s mečem, aby jí už nikdy nemohla dovnitř projít žádná lidská bytost. Od té doby je ráj neprodyšně uzavřen.

Adam a Eva naříkají za zamčenou branou ráje nad svým krušným údělem. Dochází jim, že se kvůli nepředstavitelné hlouposti připravili o nejvyšší možnou blaženost. Adam navrhuje, aby Boha odprosili, avšak Eva, byť se jí už vymstil počín s jablkem a nehledě na to, že by se teď navíc měla podvolovat muži, stále vede svou:

„Mužičku, vezmi rýč do dlaní
a začni s ním hned pracovat.
Jen potupná dřina nám teď umožní
si živobytí zachovat.“

Adam si na závěr posteskuje, že v ráji nebylo o práci ani řeči, poněvadž plodiny tam rostly z boží vůle samy od sebe. Tak to bylo do té doby, „než před námi Bůh zamkl bránu“.

Zejména v pozdním středověku byly takovéto výjevy předváděny, znázorňovány a sledovány po tisících. Ze všech pramenů, které se po nich dochovaly, doslova číší dotěrné hořekování. V dnešní době jako by dědičný hřích pozbyl jakéhokoli existenciálního významu, a to i pro věřící. Je chápán nanejvýš alegoricky a jeho znázorňování nevede ani tak k přemítání, jako spíše k estetickému a kulturně historickému uspokojení. Avšak v pozdním středověku bylo každé takové vyobrazení pokaždé a znovu výkřikem, ba dokonce obžalobou a vyvolávalo silné emoce, pohnutí, patrně i sebelitost a rozhodně rozhořčení nad ďáblem, ženským pokolením a celou tou žalostně slabou lidskou náturou. A odtud byl už jen malý krůček k hledání alternativ a ke snahám o obnovení rajske zahrady.

Pro masy lidí, kteří do vínků dostali jen těžkou dřinu a všelijaká protivenství, to musela být zdrcující podívaná. Uživit se vyžadovalo téměř od každého mnohem větší úsilí než dnes, nemluvě o neustálé nejistotě, zda se chléb vezdejší vůbec podaří s jistotou pravidelností dostat na stůl. Existenční stres volal jak po praktických řešeních, tak po duchovním odreagování.

2. OBRYSY KNIHY

Jedna oblíbená úniková cesta z pozemského utrpení vede přímo do Země hojnosti. V ní jsou zaprvé okamžitě uspokojovány základní potřeby. Ráj je sice zavřený, avšak Země hojnosti je dostupná každému. A všechny známé prameny vztahující se k Zemi hojnosti beze stínu pochybnosti ubezpečují, že práce a námaha jsou v ní zcela zapovězeny, což texty ve střední nizozemštině vykládají jako boží příkázání. Jídlo se každému nabízí samo, a navíc v nepředstavitelném množství. Na prazích domů dokonce jen tak leží ty nejkrásnější oděvy, punčochy a střevíce. Co jsou proti tomu ošuntělé hadříky, jejichž ušitím Bůh pověřil anděla?

Představuje však Země hojnosti skutečně jednoznačné řešení? Tato země snů každopádně nabízí mnohem více vymožeností, než jaké kdy sliboval a dosud slibuje původní ráj z knihy Genesis, poněvadž Země hojnosti je nadčasová. Ke zkrášlování onoho holého biblického ráje a k jeho uzpůsobování dobovým potřebám už tak

Vyhnání z ráje; miniatura z misálu z roku 1482, dochovaného v Bavorské státní knihovně v Mnichově, DELUMEAU (1992).

tíhnou nesčetná vypočtení na středověkých obrazech, která jej tím nevyhnutelně přibližují iluzím o Zemi hojnosti. Středověký ráj v nich pozvolna získává podobu zahrady rozkoší a požitků, kde se za příjemné hudby a radostného tance konají rozverná hostiny. Právě v těchto bodech se představy Země hojnosti a ráje začínají téměř nepozorovaně prolínat. Kdo na něj takto nahlížel? A smělo se to vůbec?

Nejsmyslnější představu pozemského ráje zachytil patrně Kryštof Kolumbus. Ten se v průběhu let stále více zajímá o jeho přesnou polohu. Během své třetí námořní výpravy (1498–1500) dokonce označí řeku Orinoko za jeden ze čtyř rajských toků. A dále v listu odeslaném v roce 1498 z ostrova Hispaniola píše, že podle jeho zjištění svět není ani tak kulatý jako spíše hruškovitý a že připomíná ženské ňadro. Dlouhé plavby po moři se na upjatém a bohabojném Kolumbovi patrně přece jenom začaly podepisovat. Nově objevená země podle něj představovala bradavku onoho ňadra a pozemský ráj se měl nacházet v jejím středu.

Ráj hledají všichni středověcí objevitelé, lépe řečeno pídí se po jeho bezprostředním okolí, jež díky své poloze může plně využívat božských výsad zahrady Eden, jak se ráji též říkalo. I v jeho blízkosti totiž panovalo ideální počasí, z obřezkaných stromů padalo ovoce a léčivá voda ze čtyř rajských toků vyplavovala koření a drahé kameny. Cestovatelé v přesvědčení, že takové příjemné předobrazy ráje jsou na dosah a lze je navštívit, neustále jako na povel chrlí zprávy o podobných krajinách a vycházejí při jejich popisu z vlastní představivosti. Ti, kteří s jejich texty pracují, od opisovačů až po sazeče, jim v tom náležitě sekundují.

Objevitelské výpravy za pozůstatky ztraceného ráje lidé směřovali i do minulosti, která jistě započala zlatým věkem, kdy panovaly ideální podmínky a lidstvo ještě nebylo poznamenáno narůstajícími sváry a bezuzdností. K neposkvrněným počátkům dokonalé harmonie a hojnosti se však nehlásí jen křesťanství. Idea označovaná jako zlatý věk (*aurea aetas*) byla totiž dobře známá už ve starověku. Právě na antické představy horlivě navazují humanisté pozdního středověku, když svým kulturám chtějí zpětně zajistit Germánii nebo Batávii osídlenou poctivými sedláky a zálesáky, tyjícími s lehkou myslí a bez znatelného úsilí z bohatých darů země. Celá zeměkoule byla